

Zelena INFO sesija

Evropski standardi u zaštiti životne sredine i klimatskim promenama na lokalnom nivou

Ova info sesija bi sadržala prezentaciju podataka iz istraživanja i izveštaja KOMS, podatke iz poslednjeg izveštaja o napretku Evropske komisije i izveštaj iz senke „Koalicije 27“, kao i prezentaciju primera dobre prakse kada je reč o unapređenju učešća mladih i žena u teme zaštite životne sredine.

Srbija kao zemlja kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, otvorila je 2021. Godine klaster 4 – Zelena agenda i održiva povezanost. U njemu se nalazi i pregovaračko poglavlje 27 - Životna sredina i klimatske promene. Na žalost od otvaranja klastera 2021. nije se mnogo stvari promenilo. Ocena napretka u ovom poglavlju u poslednjem Izveštaju o napretku u pridruživanju (2024) je ocenjen dobrim napretkom. U odnosu na prethodni Izveštaj Evropske komisije taj napredak iznosi 0,06 – sa ocene 3,05 (2023.) na 3,11 (2024.)

Poglavlje 27 – Šta kaže Evropska unija

EU u svojim politikama promoviše snažnu klimatsku akciju, održivi razvoj i zaštitu životne sredine. Pravila EU sadrže odredbe koje se odnose na klimatske promene, kvalitet vode i vazduha, upravljanje otpadom, zaštitu prirode, industrijsko zagađenje, hemikalije, buku i civilnu zaštitu.

Poglavlje 27 predstavlja instrument u kome smo se kao država obavezali na reforme u ovoj oblasti i primenu evropskih standarda. Ovde ćemo navesti najvažnije preporuke Evropske komisije. Na nivou lokalne samouprave potrebno je unaprediti opštu koordinaciju i kapacitete lokalnih samouprava i javnih komunalnih preduzeća, posebno u sektoru voda.

Ključne preporuke u izveštaju o napretku

Učešće javnosti i konsultacije nisu poboljšani u odnosu na izvještajni period (2023). Konstituisan je Savet za stvaranje podsticajnog okruženja za rad organizacija civilnog društva. Potrebno je da se osiguraju mehanizmi učešća javnosti u odlučivanju na lokalnom nivou. Lokalne samouprave se mogu ugledati na napore mreže Zelena stolica i Stalne konferencije gradova i opština za formiranje i efikasan rad mehanizama “zelena stolica” i “Zeleni savet”.

U svojim izveštajiima Evropska komisija navodi da ne postoji napredak ni u prekograničnoj saradnji i naglašava da Srbija treba da nastavi sa naporima da sarađuje sa svojim susednim zemljama.

Iako je povećan broj inspekcijskih predmeta i izdavanja prekršajnih prijavi, usklađivanje sa Direktivom o odgovornosti za životnu sredinu ostaje u ranoj fazi, dok usklađivanje sa Direktivom o ekološkom kriminalu i njeno sprovođenje treba dalje poboljšati. Učestali su slučajevi trovanja divljih životinja i incidenata krivolova zajedno sa slučajevima pretnji članovima civilnih organizacija na društvenim mrežama.

U oblasti kvaliteta vazduha, Srbija ima dobar nivo usklađenosti sa pravnim tekovinama EU. Srbija je nastavila da premašuje dnevne granice zagađenja vazduha u EU tokom izveštajnog perioda (2023).

Mreža za praćenje kvaliteta vazduha je neznatno proširena novim i unapređenim stanicama za kvalitet vazduha. Potrebno je usvojiti EU indeks kvaliteta vazduha.

Što se tiče upravljanja otpadom, Srbija ima dobar nivo usklađenosti sa pravnim tekovinama EU. Nivo usklađenosti sa pravnim tekovinama EU o kvalitetu vode je umeren. Potrebno je unapređenje kapaciteta lokalne samouprave. Prioritetno je upravljanje i održavanje objekata za proizvodnju vode i tretiranje otpadnih voda.

Usklađenost u oblasti zaštite prirode, posebno sa Direktivom o staništima i pticama, je umerena. Srbija treba da nastavi sa radom na identifikaciji i prethodnom određivanju lokacija koje će biti pokrivene mrežom Natura 2000. Institucionalni i ljudski kapaciteti na nacionalnom i lokalnom nivou su i dalje slabi, posebno u pogledu sprovođenja zakona i trgovine divljim životinjama.

Što se tiče industrijskog zagađenja i upravljanja rizikom, usklađivanje sa većinom pravnih tekovina EU je umereno. Srbija ima visok nivo usklađenosti sa pravnim tekovinama EU o hemikalijama.

Postoji određeni nivo pripreme sa EU *Aquies communitaire* o buci. Srbija treba da nastavi sa izradom mapa buke za grad Beograd, Suboticu, Kragujevac i beogradski aerodrom, kao i akcionih planova, kao i generalno sprovođenje zakona o buci.

Što se tiče civilne zaštite, Srbija aktivno učestvuje u Mehanizmu civilne zaštite Unije (UCPM). Srbija ima dobar pravni i politički okvir za upravljanje rizikom od katastrofa na osnovu Zakona o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama. Još uvek nije uveden telefonski broj 112 za hitne situacije koji bi funkcionisao na teritoriji čitave Srbije.

Srbija ima određeni nivo pripreme u zakonodavstvu o klimatskim promenama, ali je primena u ranoj fazi. I ako Zakonom o klimatskim promenama nisu decidno definisane nadležnosti JLS potrebno je da svaka lokalna samouprava radi na prilagođavanju i adaptaciji izmenjenim klimatskim uslovima.

Poglavlje 27 - Šta kažu NVO?

Koalicija 27 prati objavu Izveštaja Evropske komisije i napredak reformi u vezi sa Poglavljem 27 (sada u Klasteru 4) – životna sredina i klimatske promene. Koaliciju 27 osnovala su organizacije civilnog društva 2014. godine. One već 11 godina izdaju godišnji „Izveštaj iz senke“ u kom daju preporuke daju preporuke kako unaprediti postojeće procese.

Ako smo u prethodnom delu videli kako stoje stvari sa perspektivom i ocenama Evropske komisije da vidimo šta kažu organizacije koje se decenijama bave ovim oblastima. Moramo razumeti da pravne tekovine EU u oblasti zaštite životne sredine i klimatskih promena, i šire, održivog razvoja, i dalje se ubrzano produbljuju. Drugim rečima, standardi u ovoj oblasti su „pokretna meta“ a naš pregovarački okvir je zastao pre 4 godine. „Pokretna meta“ kreće se brzinom na koju ne možemo uticati, ali možemo stalno postavljati pitanje šta mi to radimo i sa kojim ciljevima.

Izveštaj o radu inspekcije za zaštitu životne sredine ukazuje da postoji potreba za povećanjem broja inspektora i za poboljšanjem uslova i opreme kako bi se doprinelo efikasnijem inspeksijskom radu. Najveći broj pritužbi koje su pristigle do Zaštitnika građana odnosio se na pitanja zagađenja vazduha, vode i zemljišta, s posebnim naglaskom na problem buke i neprijatnih mirisa. Za krivična dela protiv životne sredine podnete su prijave protiv 1.823 lica, najviše u pogledu šumske krađe i pustošenja šuma,

ali i zbog unošenja opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija.

U izveštaju se takođe navodi da 14 JLS u 2023. nije imalo lice zaduženo za bavljenje inspekcijskim poslovima zaštite životne sredine (što je povećanje u odnosu na 2022. godinu kada je taj broj bio 12), dok u JLS u kojima takva lica postoje ona često obavljaju i druge poslove, zbog čega ne mogu da ispune svoje godišnje planove ili imaju potpune operativne planove.

Prema Izveštaju, u 2022. godini vazduh je bio prekomerno zagađen u svih osam aglomeracija i 13 gradova u Srbiji, što obuhvata ukupno preko četiri miliona stanovnika. Vazduh je bio prekomerno zagađen u: Beogradu, Novom Sadu, Nišu, Boru, Pančevu, Smederevu, Užicu i Kosjeriću (aglomeracije), kao i u sledećim gradovima i opštinama: Kragujevac, Kostolac, Piroć, Loznica, Čačak, Paraćin, Zaječar, Kraljevo, Novi Pazar, Valjevo, Subotica, Sombor i Zrenjanin.

Gradovi i opštine koji su godinama na listi najzagađenijih u Srbiji i dalje imaju izazove sa izradom i sprovođenjem planova kvaliteta vazduha, kao i kratkoročnih akcionih planova. Ni konačno usvajanje Programa zaštite vazduha u Republici Srbiji za period do 2030. godine još uvek nije dovelo do promene u politici zaštite vazduha u praksi. Izazovi se najbolje vide na primeru Valjeva i Beograda.

U vezi sa upravljanjem otpadom tokom 2022. godine u okviru ENVAP4 projekta je urađena Analiza stanja odvojenog sakupljanja otpada na nivou jedinica lokalne samouprave. Analizom je utvrđeno da od 98 opština koje su predale godišnji izveštaj o komunalnom otpadu, samo 36 opština sprovodi merenje sakupljenog mešanog otpada indeksnog broja 20 03 01, koji se upućuje na deponije. Preostale 62 opštine procenjuju količine deponovanog komunalnog otpada, što se može uzeti sa krajnjom rezervom (nema konkretnog merenja kamiona već se na osnovu različitih metoda procene računa koliko su otprilike mogli imati otpada). Međutim, utvrđen je evidentan nedostatak infrastrukture za merenje količina prikupljenog i odloženog komunalnog otpada, kao i nedostatak motivacije komunalnih preduzeća da se ovaj problem prevaziđe, pogotovu u manjim lokalnim samoupravama. Otuda, svi podaci koji se sintetizuju iz godišnjih izveštaja su krajnje nepouzđani.

Visoke temperature i toplotni talasi izazvani klimatskim promenama mogu imati značajne posledice na razgradnju otpada i povećanje njegovog štetnog uticaja usled povećane mogućnosti pojave požara.

Glavni pretnje očuvanju vodnih resursa u Srbiji i dalje ostaju: zagađenje, intenzivna i često nelegalna izgradnja u blizini vodnih tela, intenzivno korišćenje rečnih sedimenata, izgradnja malih hidroelektrana (MHE), a u prethodnom periodu nisu zabeleženi značajniji pomaci u ublažavanju ovih pretnji.

Povećanja ulaganja, kroz projekat koji ima radni naziv „Čista Srbija”, u izgradnju kanizacionih mreža i sistema za prečišćavanje otpadnih voda, nastavila su se i tokom 2023. godine. Rezultati su i dalje slabo vidljivi u praksi i potrebno je još više ubrzati izgradnju ove infrastrukture da bi došlo do osetnijeg smanjenja opterećenja vodotoka otpadnim vodama.

Prema objavljenim statističkim podacima, u 2023. godini je prečišćeno 6,7% više otpadnih voda nego u 2022. godini. Veliki je zaostatak Srbije u ovoj oblasti u odnosu na veliku većinu evropskih zemalja tako da je neophodno još više intenzivirati rad na izgradnji i unapređenju sistema za sakupljanje, odvođenje i tretman komunalnih i industrijskih otpadnih voda.

I dalje postoje značajni problemi u javnom snabdevanju pitkom vodom u Srbiji, a koji se, pre svega, odnose na obuhvat i stanje distributivne mreže. Procenat stanovništva koje je priključeno na sisteme javnog vodosnabdevanja se već nekoliko godina ne menja i iznosi 75% (većina EU zemalja 100%). U ruralnim sredinama je još niže i iznosi svega oko 67%.

Loše stanje distributivnih vodovodnih mreža pokazuje izrazito visok gubitak vode u mreži. Prema poslednjim dostupnim podacima taj gubitak prelazi 35% zahvaćene vode, odnosno 54% gubitka prodane vode, tj. vode koja je upućena u potrošnju. Prema Izveštaju Ministarstva građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture za 2022. godinu ti podaci su još alarmantniji. Naime, po podacima iz ovog izveštaja se gubi oko 43% zahvaćene vode i čak 74% prodane vode.

Za 2023. godinu ukupno je 49 JLS dostavilo podatke o vršenju monitoringa buke na svojim teritorijama. 93 JLS nije uradilo monitoring buke u 2023. godini, pre svega zbog nedostatka finansijskih sredstava. Ostale JLS nisu dostavile, u zakonski predviđenom roku, podatke o vršenju monitoringa buke, kao ni izjave da nisu vršile monitoring buke.

Neke od preporuka za JLS:

- Izvršiti akustičko zoniranje svih jedinica lokalnih samouprava;
- Usvajanje lokalne odluke od strane organa JLS, kako bi komunalni milicioneri mogli vršiti poslove merenje buka poreklom iz ugostiteljskih objekata.
- Raditi na obuci kadrova za oblast buke (naročito na lokalnom nivou).
- Uvesti kontrolu JLS u sprovođenju monitoringa buke i dostavljanja rezultata monitoringa buke Agenciji za zaštitu životne sredine;
- Kontrolisati da li su organizatori javnih skupova, zabavnih i sportskih priredbi i drugih aktivnosti na otvorenom i u zatvorenom prostoru u prijavi za održavanje javnih skupova i aktivnosti dostavili podatke o merama zaštite od buke ukoliko upotreba zvučnih i drugih uređaja može prekoračiti propisane granične vrednosti

Preporuke u vezi sa klimatskim promenama za JLS su da se integrišu pitanja klimatskih promena u proces izrade planova razvoja jedinica lokalne samouprave, kao i kroz usvajanje odgovarajućih podzakonskih akata. Na osnovu Zakona o klimatskim promenama potrebno je uspostaviti mehanizam za praćenje razvoja i rada JLS na pitanjima ublažavanja klimatskih promena i prilagođavanja na njihove posledice. Takođe potrebno je povećati kapacitete u smislu broja i veština državnih službenika koje se bave klimatskim promenama u različitim sektorima i fokusirati se na podizanje njihovih kapaciteta.

Zelena agenda

Zelena agenda za Zapadni Balkan je strategija regionalnog razvoja koja ima za cilj da odgovori na izazove klimatskih promena i zelene tranzicije i da pomogne zemljama Zapadnog Balkana da usklade propise o životnoj sredini sa evropskim standardima i normama. Zelena agenda za Zapadni Balkan je utemeljena na Evropskom zelenom dogovoru i povezanom Ekonomsko-investicionom planu za Zapadni Balkan. Liderke i lideri zemalja Zapadnog Balkana su je potpisali u Sofiji 2020. Godine.

Ključni princip Zelene agende je da prelazak ka klimatskoj neutralnosti mora biti socijalno pravedan i inkluzivan da bi bio uspešan.

U sprovođenju Zelene agende zemlje Zapadnog Balkana će dobiti sredstva iz fondova Evropske Unije. Ta sredstva su obezbeđena i vezana su za sprovođenje Reformske agende. Procenja sredstva su 1.7. milijardi € do 2027. godine. Srbija dobrano kasni sa sprovođenjem aktivnosti koje su navedene u reformskoj agendi.

Ključni zadatak predstavlja dekarbonizacija privrede i postizanju ciljeva Pariskog sporazuma, smanjenje zagađenja životne sredine (vazduha, zemljišta i vode) i podrška usklađivanju zakonodavnog okvira Srbije sa pravnim tekovinama EU u pet prioriteta oblasti Zelene agende:

- Dekarbonizacija, energetska efikasnost i smanjenje industrijskih emisija
- Cirkularna ekonomija za resursnu efikasnost i industrijsku simbiozu
- Zaštita i investiranje u biodiverzitet i ekosisteme
- Smanjenje zagađenja životne sredine sa fokusom na kvalitet vazduha
- Održivi prehrambeni sistemi i ruralni razvoj

Zelena agenda predstavlja ključni korak ka održivijoj i pravednijoj budućnosti za sve nas. Ovaj sveobuhvatni plan održivog razvoja usmerava nas ka rešavanju hitnih globalnih izazova, uključujući klimatske promene, gubitak biodiverziteta i ograničene resurse. Za Balkan, Zelena agenda donosi brojne koristi, uključujući zaštitu seoskih zajednica od uticaja klimatskih promena, očuvanje prirode koja nam pruža resurse za život, stvaranje novih poslovnih prilika kroz cirkularnu ekonomiju i promociju socijalne pravde.

Prioriteti Zelene agende za Zapadni Balkan, posebno u oblasti cirkularne ekonomije, obećavaju bolje upravljanje otpadom, efikasniju upotrebu resursa i razvoj industrijske simbioze. Ovaj put prema održivosti ne samo da stvara održiva radna mesta i podržava ekonomski rast, već takođe obezbeđuje bolji kvalitet života i zdravlje naših porodica. Na nivou Ministarstava iz svih zemalja Zapadnog Balkana formirana je radna grupa za sprovođenje Zelene agende. Ovaj proces vodi RCC (Regionalno veće za saradnju) na osnovu izrađenih akcionih planova za sprovođenje Zelene agende. Takođe OCD, međunarodne organizacije i druge zainteresovane strane aktivno saradjuju na sprovođenju Zelene agende

Zelena Agenda, cirkularna ekonomija i Zelena tranzicija nisu samo apstraktne ideje; to su alati za pozitivne promene u našim životima i na planeti Zemlji. Svi zajedno, sa selima i gradovima širom Balkana, možemo biti deo ovog puta ka održivijoj budućnosti.

Rezultati istraživanja

Šta misle mladi o zaštiti životne sredine i učešću u odlučivanju?

Mreža „Zelena stolica“ je u periodu od 23. septembra do 15. oktobra 2024. godine sprovela istraživanje „Stavovi mladih o zaštiti životne sredine i učešću u odlučivanju“

Glavni nalazi ovog istraživanja su:

Ekološka svest: Istraživanje je pokazalo visoku svest među mladima o zaštiti životne sredine, s obzirom na to da se u 2/3 domaćinstava otpad sortira. Mladi su naveli otpad i divlje deponije kao najveće probleme u njihovim lokalnim zajednicama, dok je zagađenje vazduha primarno pitanje za mlade iz gradskih sredina.

Niska uključenost u odlučivanje: Skoro 2/3 mladih ne poznaje mehanizme za učešće u donošenju odluka na lokalnom nivou, a oko 55 % ispitanika nikada nije učestvovalo u donošenju odluka koje se tiču mladih. Samo 10 % mladih smatra da lokalne vlasti uvažavaju njihove stavove.

Zabrinutost za klimatske promene: Većina mladih se informiše o klimatskim promenama putem društvenih mreža i televizije, ali 70 % njih ne veruje da će Vlada Srbije ispuniti svoja obećanja o rešavanju klimatskih izazova niti da će svet smanjiti upotrebe fosilnih goriva za 50 % do 2030 godine.

Predlozi i očekivanja mladih: Mladi predlažu povećanje transparentnosti rada lokalnih vlasti, bolje informisanje o problemima zaštite životne sredine, kao i uspostavljanje programa za mlade muškarce, jer oni pokazuju niže interesovanje za teme zaštite životne sredine.

Kao što je i očekivano, mladi se u najvećem broju informišu o klimatskim promenama i potencijalnim rizicima od katastrofa u svojoj zajednici putem društvenih mreža (48 %) zatim slede televizija (12%) i lokalni mediji (10 %). Postoji značajna razlika po polu. Dok se devojke više informišu putem društvenih mreža i televizije, muškarci se više informišu preko prijatelja i u lokalnim ekološkim organizacijama.

Mladi veoma dobro prepoznaju šta je to što bi trebalo preduzeti kako bismo očuvali prirodu. Imaju visoku svest o upotrebi obnovljivih izvora energije, odgovornoj potrošnji i proizvodnji, korišćenju alternativnih prevoznih sredstava, važnosti visokih kazni i generalno vladavinom prava.

U vezi sa željom za promenom životnog stila dobijeni podaci se malo razlikuju u odnosu na podatke koje je dobio UNICEF. U njihovom istraživanju 44 % mladih već radi na promeni životnog stila, dok je kod nas to 29 %. Ono što je pozitivno jeste da je gotovo identičan broj (oko 80 %) onih koji imaju svest o potrebi za promenom životnih stilova i spremni su da se menjaju.

Ono na šta treba obratiti pažnju jeste da je među onima koji ne bi da se menjaju veći broj muškaraca. Zato je važno posebno obratiti pažnju na koncipiranje programa kojima se na ove teme obraćamo mladim muškarcima.

Istraživanje je pokazalo da mladi u Srbiji imaju jasnu svest o izazovima s kojima se država Srbija susreće u zaštiti životne sredine. Takođe, oni pokazuju veliku zainteresovanost za učešće u javnom životu i odlučivanju. U promociji proevropskih politika mladi mogu biti dobri prenosioci poruke. Dobijeni podaci ukazuju na to da su teme životne sredine kao kompleksne i multisektorske često prekrivene dnevnim informacijama o određenim ekološkim problemima s kojima se naše društvo suočava.

Među ključne zaključke istraživanja možemo navesti:

- Uloga edukacije: Unaprediti obrazovne programe koji će mladima omogućiti sticanje veština za rad u zelenim ekonomijama;
- Vidljivost mehanizama za učešće: Povećati vidljivost i dostupnost mehanizama za učešće mladih u donošenju odluka;
- Bolja informisanost mladih: Povećati informisanost mladih na lokalnom nivou kroz veću upotrebu različitih kanala komunikacije;
- Motivacija mladih muškaraca: Razviti ciljne programe koji će podstaći mlade muškarce na angažovanje u pitanjima zaštite životne sredine i klimatskih promena;
- Veće uključivanje žena: Iskoristiti potencijal mladih žena i njihovu veću zainteresovanost za zaštitu životne sredine.

Ovaj materijal izrađen je u okviru programa EKO-SISTEM Podrška reformama u zaštiti životne sredine, koji sprovode Mladi istraživači Srbije (MIS), uz podršku Švedske preko Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (Sida). Za sadržaj ovog materijala odgovorni su isključivo autori. Mladi istraživači Srbije i SIDA ne dele nužno stavove i tumačenja izrečena u ovom materijalu.

Septembar 2025. godine